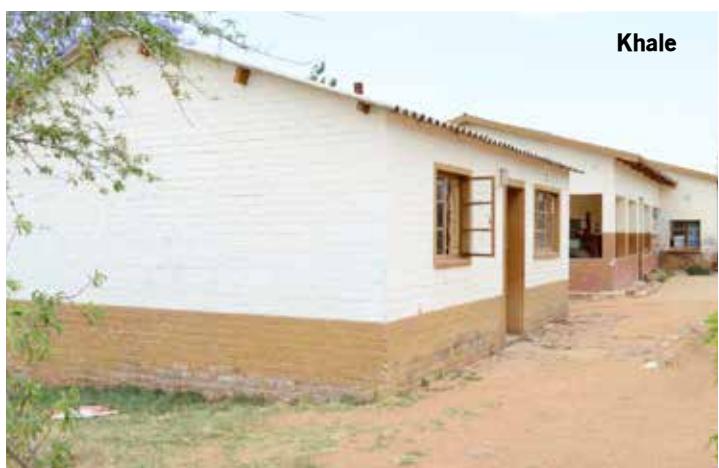

RIHANYO

Tliliniki yintshwa ya tikoxikaya ra Ga-Thaba

Tliliniki ya khale ya Soetfontein (eximatsini) yi ta pfariwa hi tliliniki yintshwa leya ha ku akiwaka (eximatsini) leyi nga na switirhisiwa swa xiyimo xa le henbla.

Albert Pule

Tliniki yintshwa yi cincile vutomi bya vanhu hi la ku kulu etikoxikaya ra Ga-Thaba, eLimpopo.

Tliliniki Soetfontein, leyi nga pfuriwa hi 1971, a yi ri na tikamara timbirhi to tshungulela, kamara yo bebulela na kamara leri nga endliwa hi kambirhi yi va khemisi na kamara yo veka nhundzu.

Ku ya emahlweni hi xihatla eka 2015 na vaaki va le tikoxikaya ra Ga-Thaba, sweswi va nga kota ku fikelela tliliniki yintshwa leyi nga ta tirhela ku tlula 800 wa makaya etikwenixikaya leriya.

Tliliniki leyintshwa yi engetela eka non-gonoko wa switirhisiwa swa rihanyo xifundzheninkulu. Vaaki exifundzheninkulu va na mfikelelo wa 444 wa titliliniki, 26 wa tisenthara ta rihanyo, 30 wa swibedlhele swa xifundzha, ntlhanu wa swibedlhele swa rihjini, nharhu swa swibedlhele swo hlawuleka, mbirhi wa swibedlhele swa leswi swichudeni swi dyondzelaka eka swona. Tliliniki ya Soetfontein yi na tikamara ta mune to tshun-

gulela, kamara yo tshungulela swa xihatla, kamara yo tshandzela (ya ntshikelelo na HIV na Aids), wadi ya mathenithi leyi nga na swiyenge swinharhu (xiphemu xo sungula, kamara yo bebulela na kamara yo amukela vavasati loko va beburile), kamara yo veka malakani na kamara yo hlahluvvela.

Yi na vaongori va xiphurofexinali va nkombo, vaongori va vatirhi na mupfuneti wun'we wa moungori.

Tliliniki yi akiwile hi Ndzwawulo ya Rihanyo ya Limpopo naswona yi ta tirha nkari wo leha eku tiseni ka vukorhokeri bya rihanyo eka vanhu va Ga-Thaba.

Eku sunguleni ndzwawulo yi pimanyetile R11 miliyoni eka Tliliniki ya Soetfontein no tirhisa R15.2 miliyoni eku akiweli ka tliliniki.

Endzhaku ka loko yi pfuriwile hi Dzivamisoko, Tliliniki ya Soetfontein yi beburise vana va 18.

"Swi ndzi endla ndzi tinyungubyisa ku famba eka xitirhisiwa lexintshwa naswona xi ta hi pfuna tanahi vanyiki va nhletelo wa swa rihanyo ku nyika vukorhokeri byo tiya eka vaaki," ku vurile Muongori wa Xiphoro-

rexinali Anna Motimele eku pfuriweli ka ximfumo ka tliliniki.

Tliliniki yi pfuriwile ximfumo hi MEC wa Rihanyo eLimpopo Dokodela Phophi Ramathuba loyi a nga vula leswaku u tshembha leswaku yi ta tisa ku cinca ka kahle eka vutomi bya vona.

"Ndzi tshembha leswaku tliliniki leyi yi ta va masungulo ya swilo swa kahle leswi nga ta etikwenixikaya leri. Hi vula leswi loko hi vulavula hi mphakelo wa vukorhokeri.

"A hi lavi xiyimo laha loko munhu a ya etiliniki a ri na mukhuhlwani a nyikiwa Panado, onge Panado yi horisa hinkwaswo," ku vurile MEC Phophi.

Ndzwawulo ya Rihanyo ya Xifundzhankulu ya Limpopo yi nyika no fambisa vukorhokeri bya rihanyo byo angarhela eka vaaki. Switirhisiwa swa rihanyo exifundzheninkulu swi tiyisisa leswaku vaaki exifundzheninkulu hinkwaxo va va na mfikelelo eka nhletelo wa swa rihanyo.

Johana Malahela wa 44 wa malembe u vurile leswaku ku pfuriwa ka tliliniki swi ta n'wi hlaisela mali loko a yisa n'wana wa

yena wa mufana eku kamberiweni.

"Ku na minkarhi ley i ndzi tirhisa mali loko ndzi yisa n'wana wa mina wa mufana eku kamberiweni. A ndzi fanele ku ya eMankweng kumbe ePolokwane naswona minkarhi yin'wana a ndzi tirhisa ku fika eka R300 ku ya kona.

"Sweswi ndzinga famba hi milenge ku suka endlwini ya mina ku ya etiliniki naswona n'wana wa mina wa mufana u ta hlaysika," ku vurile manana wa vana vambirhi.

Loyi a avaka matitewe Malahela i Kgabo Manamela wa 55 wa malembe loyi ndyangu wa yena wu nga tirhisa tliliniki leya khale malembe yo tala. U languterile xitirhisiwa lexintshwa hi mahlo ngati.

SWITIRHISIWA SWA RIHANYO ELIMPOPO

- 444 wa titliliniki,
- 26 wa tisenthara ta rihanyo,
- 30 wa swibedlhele swa xifundzha,
- ntlhanu wa swibedlhele swa rihjini,
- nharhu swa swibedlhele swo hlawuleka,
- mbirhi wa swibedlhele leswi swi chudenii swi dyondzelaka eka swona.

"Tliliniki leyintshwa yi ta hi pfuna swinene, ngopfungopfu vadyuhari lava nga kotiki ku famba mimphuka yo leha ku ya ePolokwane," u vurile.

Murhangeri wa xinto wa tikoxikaya Kgoshi Maisha Molepo III u hloholoterile vaaki leswaku va nga hisi tliliniki loko va ri na swivilelo na mfumo.

"Tliliniki ley i a hi ya vanhu lava," u vurile, hi ku kumbetela MEC na vurhumiwa bya yena.

"I ya hina, tanihi vanhu va Ga-Thaba, naswona a ndzi lavi ku beriwa riqingho mundzuku ndzi byeriwa leswaku mi yi hisile hikuva a mi tsakiswi hi vukorhokeri bya mfumo.

"Loko mo swi endla, ndzi ta vitana maphorisa naswona vanhu lava va nga ta va va hisile va ta khomawa no pfaleriwa nkari wo leha," u vurile laha aku biwa swivuvutana.

Manxili yi kuma tliliniki ya xiyimo xa le henbla

Phresidente Jacob Zuma, u voniwa na Hosikazi Tobeka Madiba-Zuma eku pfuriweli ka Tliliniki ya Manxili eNquthu, eKwaZulu-Natal. Tliliniki yi tisile vukorhokeri bya rihanyo byo antswa eka vaaki va Manxili.

Thandeka Ngobese

Tliliniki yintshwa ya xiyimo xa le henbla yo durha R20 miliyoni ya Manxili eNquthu, eKwaZulu-Natal, yi ta tisa ku ntshuxeka loku lavekaka swinene eka vaaki va tikoxikaya leriya va 13 000.

Khale, swirho swa vaaki a swi fanele ku yimela tliliniki ya movha ku endzela ndzhawu liya kan'we hi nhweti kumbe va famba kwalomuya ka 10km ku ya eTliliniki ya Mangeni, ngopfungopfu hi milenge, ku fikelela vukorhokeri bya nhletelo wa swa rihanyo. Tliliniki ya movha a yi famba ku sukela etilinikinkulu, Xibedlhele xa Charles

Johnson Memorial, lexi nga eka vukule byo ringana 62km.

Xirho xa vaaki Maqili Buthelezi u vurile leswaku loko o va a tlurile siku ra tliliniki ya movha, u fanele ku humesa R54 ku ya koleka mirhi ya yena eXibedlhele xa Charles Johnson Memorial.

"Tliliniki leyintshwa ley i nga nyikiwa yona hi mfumo yi ta hi pfuna swinene naswona ha khensa swinene ku va hi ri na yona," u vurile.

Vaakatiko wa KwaZulu-Natal va kota ku fikelela vukorhokeri bya rihanyo eka 72

swibedlhele swa xifundzhankulu, 25 wa tikholeji ta vuongori na 18 wa tisenthara ta rihanyo ta vaaki.

Tliliniki ya Manxili, leyi nga pfuriwa ximfumo hi Phuresidente Jacob Zuma, yi landzelela modele wa mfumo wa Operation Phakisa wo va "Tliliniki yo Hetiseka", leyi lavaka leswaku ku va na nandzelelo wa vukorhokeri bya xiyimo xa le henbla hi ku ya hi swiyimo swa nkoka swa rihanyo ra rixaka.

Eka ku pfuriwa a ku tile Xandla xa Holobye wa Rihanyo Dokodela Joe Phaahla, MEC wa Rihanyo wa KZN Dokodela Sibongiseni Dhlomo, swirho swa Komiti ya Xiphofotoliyo ya Rihanyo swa KZN, na vayimeri va Phugireme ya Nhlanganelo wa Nhlangano wa Tinxaka eka HIV na Aids (UNAIDS), Vameyara, Vakhanselara na Amakhosi.

Tliliniki yi ta ndlandlamuxa matshalashala ya mfumo yo lwa na ndzhawulo lowa mavabyi, lawa ya katsaka ku hangalaka ka HIV na Aids, minhlaselo ya TB na ku lova ka vamanana na vana na mavabyi eXifundzheni xa uMzinyathi.

Xandla xa Holobye Phaahla eku pfuriweli u vurile leswaku ndzwawulo yi le ku tirheni hi xileriso xa Phuresidente Zuma xo landzelela xileriso xa Kungu ra Nhluvukiso wa Rixaka, leri vulaka leswaku loko Afrika-Dzonga ri fanele ri hluvuka, tindzhawu ta le matikoxikaya ti fanele ku hluvukisiwa kun'we na tindzhawu ta le madorobeni.

"Swikongomelo swa kungu ra Ndzhindzakhombo ya Rihanyo ya Rixaka swi nge fikeleriwi loko hi nga tiyisisa leswaku vukorhokeri bya rihanyo bya le matikoxikaya bya antswisiva, naswona byi le ka xiyimo xa le henbla," ku vurile Xandla xa Holobye Phaahla.

Nhletelo wa swa rihanyo exifundzheninkulu wa hambana ku sukela eka nhletelo wa swa rihanyo wa masungulo ku ya eka swibedlhele swa swifundzhankulu.

Switirhisiwa leswi a swi nyiki vukorhokeri bya swa rihanyo ntsena, kambe tikholeji ta

vuongori exifundzheninkulu ti vula na-kambe maendlele ya rihanyo ra vanhu ri nga nyikiwa ndlandlamuxa tanihileswi vaongori vantshwa va thwasaka.

Ku akiwa ka Tliliniki ya Manxili i mbuyelo wa xinakulobye exikarhi ka Ndzwawulo ya Rihanyo, Nhlangano wa Tobeka Madiba-Zuma na vaaki.

Ntsengo wa R20 miliyoni wu tirhisiwile eku akiweli ka Tliliniki ya Manxili. Ku hoxa xandla ka Ndzwawulo ya Rihanyo eka tliliniki na vutshamo swi vile ntsengo wa R 16 203 474. 41, laha fanichara na switirhisiwa phurojeke hinkwayo swi nga durha R 1 624

SWITIRHISIWA SWA RIHANYO EKWAZULU-NATAL

- 72 wa swibedlhele swa xifundzhankulu
- 25 wa tikholeji ta vuongori
- 18 wa tisenthara ta rihanyo ta vaaki.

219.87. Nhlangano wa Tobeka Madiba-Zuma wa nyikerile ku tlula R2 miliyoni.

Xandla xa Holobye Phaahla u tinyiketerile ku tiyisisa leswaku tliliniki yi hlaisela swiyimo swa nkoka swa rihanyo ra rixaka, leswi koxaka ku landzeriwa ka ku basa, ku lawula mintlulelo, ku hunguta mintila yo leha, ku kumeka ka mirhi na swin'wana swa nkoka, nsirhelelo na vuhalayiseki bya vatrini na swigulani, ku katsa na mavonelo ya kahle ya vatrini.

Ku sukela loko Tliliniki ya Manxili yi sunjurile ku tirha 72 100 wa tikhondhomu ta vavanana ti hangalasiwile naswona 107 wa swigulana swi kumile vukorhokeri bya rihanyo ra swirho swa rimbewu.

Tliliniki ya Manxili yi nyika vukorhokeri bya rihanyo byo fana na nhletelo wa xikalo eka vamanana lava nga tika, minkambelo ya mfukuzana ya xivelekelo na TB, nkambelo wa HIV no tshandza.

NSIRHELELO NA VUHLAYISEKI

Tshova ku miyela eka nxaniso wa vana

Noluthando Mkhize

Tanihileswi tiko ri tsundzukaka 16 wa Masiku ya Vutiyimeri yo Alela Madzolonga eka Vavasati na Vana, Vukorhokeri bya Maphorisa ya Afrika-Dzonga (SAPS) byi kombela vaaki ku yimisa miyelo no lwa na nxaniso wa vana.

"Loko u hleketelela leswaku nxaniso wa vana wun'wana wu le ku humeleleni, u nga miyeli, wu mangali eka xitichi xa maphorisa ya le kusuh kumbe eka tinsenthara ta tqingho leti nga endliwa,"ku virule Majoro-Angarhelo Yvonne Botsheleng, Nhloko ya Yuniti Madzolonga ya le Mindyangwini, Nsirhelelo wa Vana na Milandzu ya swa le Masangwini (FCS) eSAPS.

U virile leswaku hambleswi Yuniti ya FCS yi nga tiyimisela ku tiyisisa vuhlayiseki bya vana, vatsvari, na swirho swa mindyangu, vadyondzisi na varhangeri va vaaki va fanele va tirha ntirho wo sirhelela vana eka nxaniso.

"Swi teka tikoxikaya ku kurisa n'wana – i vutihlamuleri bya vaaki hinkwavo ku teka vun'winyi byo tiyisisa vuhlayiseki bya vana va hina,"ku virule Majoro-Angarhelo Botsheleng.

16 wa Masiku ya Vutiyimeri yo Alela Madzolonga eka Vavasati na Vana i pfumbe ro tlakusa lemukiso ra misava hinkwayo.

Ri va kona lembre rin'wana ni rin'wana ku sukela hi ti 25 Hukuri, leri ku nga Siku ra Misava Hinkwayo ro Hunguta Madzolonga eka Vavasati, ku ya fika hi ti 10 N'wendzamhala, leri tivekaka tanihu Siku ra Misava Hinkwayo ra Timfanalo ta Ximunhu. Nkarhi wu katsa Siku ra Misava Hinkwayo ra Vana na Siku ra Misava Hinkwayo ra Aids.

KU LWA NA VUGEVENGA EKA VANA

Majoro-Angarhelo Botsheleng u kombisile leswaku Yuniti ya FCS yi antswisile vukorhokeri bya yona ku tiyisisa leswaku yi lwa na vu-

gevenga eka vana. Leswi swi endlile leswaku ku va na ku ya ehansi ka nhlayo ya milandzu ley mangariwaka no va na rhekhodo ya matimba eka lava endlaka nxaniso eka vana.

Hi ku ya hi tinhlayonhlayo ta ximfumo ta vugvevenga, vugvevenga eka vana byi hungutekile lembe hi lembe ku suka eka 48 718 wa milandzu ley iha mangariwaka eka lembe ximali ra 2012/13 ku ya eka 45 230 eka lembe ximali ra 2013/14. Nhlayo yo gweviwa yi tlakukile ku fika eka 75%.

U engeterile leswaku SAPS yi nge swi koti ku lwa na madzolonga eka vavasati na vana yi ri yoxe kambe yi lava nseketelo wa vaaki.

KU TUMBULUXIWA NAKAMBE KA YUNITI YA FCS SWI ENDLA KU HAMBANA

Hi ku ya hi Majoro-Angarhelo Botsheleng, ku tumbuluxiwa nakambe ka Yuniti ya FCS hi 2010 swi pfunile leswaku ku va na swigwevo swa vutomi hinkwabyo swo tlula 1 832 swa vugvevenga eka vavasati na vana.

Yuniti ya FCS yi simekiwile nakambe hi 2010 endzhaku ka loko yi ta va yi ngohenisiwile eka vukorhokeri bya maphorisa lebyikulu hi 2006. Ku sukela kwalaho yi engeterile hi kambirhi switirhisiwa swa yona naswona sweswi yi na 176 wa tiyuniti na kwalomuya ka 2 500 wa swirho etikweni hinkwaro.

Ku engetelela, FCS yi thola netiweke ya vatrhisani va vanhu va forensiki va vuswikoti bya le henbla swinene ku pfuni hi swikambelwana swa vana lava nga xanisiwa no endla swiviko swa tihuvo, ku katsa no nyika vumbhoni bya mutokoti ehubyeni.

FCS yi tirhana na vuphorisa bya milandzu ya swa le masangwini eka vana, vugvevenga lebyi kongomisiwe eka vanhu laha ndyangu wu ngenelelaka, ku susiwa ka vana lava nga ehansi ka 12 wa malembe swi nga ri enawini na vugevenga lebyi vangiwaka hi vuhangalasi

bya mahungu ya xitironiki. Tindzhawu timbirhi ta sweswinyana leti ku vileriwaka hi tona eka yuniti ya FCS i phonogografi ya vana na milandzu ya swa le masangwini.

"Eka hafu ya milandzu hinkwayo eka vana ley iha mangariwaka yi katsa milandzu ya swa le masangwini. Leswi swi tikisiwa hi ku engeteleleka ka vuhangalasi bya mahungu ya xitironiki eku fambiseni ka phonogografi ya vana.

"Loko swi ta eka vuphorisa bya ku xaviswa ka vana, SAPS yi na desika ro hlawuleka leri tirhaka ehansi ka Hawks – Xiphemu xa Xikongomiso xa Vulavisiya bya Vugevenga (DPCI)."

SWIN'WANA SWA SWIKOWETO SWA LESWAKU N'WANA U LE KU XANISIWIENI HI SWA LE MASANGWINI

- Matikhomelo yo biha ya swa le masangwini
- Ku cinca eka mahanyelo
- Ku kwata, vuntswaka
- Ntshikelelo, ku ringeta ku tidlaya
- Ku itsan'wa kumbe ku tisola
- Swiphiqo hi ku tsakamisa
- Ku ya ehansi ka matirhele ya exikolweni
- Xirho xa xisati: Ku huma thyaka, ku tikeriwa, ku huma ngati, ku va na miri lowu nga tololekangiki
- Mpumaleko wo tigedla loko a ri eku famberi kumbe loko a tshamile.

SWILETELO SWO ENDLA LESWAKU VANA VA WENA VA HLAYISEKA

Majoro-Angarhelo Botsheleng u nyikile swit-sundzuxo leswi landzelaka swa leswaku u nga hlayisa vana va wena njhani:

- Nkarhi hinkwavo tiva leswaku vana va wena va le kwihis naswona tiyisisa leswaku ku na munhu loyi a nga va languta minkarhi hinkwayo.
- Veka tilho eka selulafoni ya n'wana wa wena, ku tihisiwa ka inthanete no vona leswaku va

bula na va mani.

- Lavisisa mulanguteri wa n'wana un'wana ni un'wana (vaneni) loyi u n'wi tholaka na ndzhawu yo hlaysela vana na nhlikani kumbe khirexe leyi u rhumelaka vana va wena kona.
- Loko ku ve a wu koti ku landza vana va wena exikolweni, tiyisisa leswaku vadyondzisi va tiva leswaku va ta landza hi mani.
- Loko ku ve nxaniso wu humeleta eka yuniti ya ndyangu, u nga swi bi hi makatla kumbe ku ringeta ku swi ololoxa hi ximunti. Kombela mpfuno wa xiphurofexinali ku suka eka SAPS kumbe tindzhawu ta nsirhelelo wa vana to hambana.
- Vana va fanele ku va na ntiyiso eka mutswari/vatsvari va vona leswaku va ta kota ku pfuneka hi xihatla kumbe nxaniso wu nga kumiwa hi ku olova.
- Vatsvari va fanele ku tiva no twisia vana va vona, va vulavula va ntshuxekile na vona hi nxaniso no tiyisisa nsirhelelo wa vona.

Ku mangala nxaniso wa vana lowu u ehleketelelaka, ku tshikiwa kumbe ku tihisira hi ndlela yo biha, tihlanganisi na tinambara to mangala leti landzelaka (u nga va xikalavito):

- Nomboro yo mangala Vugevenga ya SMS: 32211
- Ndzwulo ya Nhluvukiso wa Vanhu Senthara ya Xileriso yo tirha 24 wa tiawara: 0800 428 428 (nomboro ya mahala) – vabi va tqingho va nga vulavula na mutirhisani wa vanhu ku pfuneka no tshandzisiwa
- Vabi va tqingho va nga kombela mutrhisani wa vanhu ku suka eka Senthara ya Xileriso ku va bela riqingho hi ku tova *120*7867# (mahala) ku suka eka selulafoni yin'wana ni yin'wana
- Nhlayiso wa Vana wa Afrika-Dzonga: 0861 424453 / 011 452-4110 / imeyili: info@childwelfaresa.org.za
- Yimiso wa Vugevenga wa SAPS: 08600 10 111

Madzolonga ya le ndyangwini: Kuma rito ra wena

Vaaki va Afrika-Dzonga vo tala va ha vona madzolonga ya ri mhaka yo tumbela swinene kambe leswi i nandzu, lowu u nga xupuriwaka hi nawu. Mfumo, hi Tindzawulo to hambana, wu tivisile swiphemu swo hambana swa milawu ku hunguta Madzolonga ya le Ndyangwini.

XANA MADZOLONGA YA LE NDYANGWINI I YINI?

Hi ku ya hi Nawu wa Madzolonga ya le Ndyangwini wa vu 116 wa 1998 i:

- Xivumbeko xin'wana na xin'wana xa nxaniso lexi katsaka ku karhatiwa, emirini, hi swa masangu, emoyeni, emihleketweni na hi swa timali
- Ku onheriwa nhundzu
- Ku nyangatsiwa
- Ku nghena eka ndzhawu ya munhu u nga ri na mpfumelelo wo suka eka yena
- Mahanyelo yan'wana yo xanisa kumbe yo lawula laha maendlelo ya vangaka ku vaviseka kumbe lawa vangaka ku vaviseka eka rihanyo ra wena, vuhlayiseki, kumbe ku hanya kahle

NSEKETELO EKA VAKHUMBHEKI HI NXANISO

Ku na vukorhokeri byo hambana byo hlawuleka/lebyi nga kongomisiwa eka nseketelo wa vakhumbheki na tinsenthara ta yimo wun'we to fana na:

- Thuthuzela Care Centres
- Tisenthara leti ti kumeka ngopfu eka switirhisiwa swa rihanyo leswi nga kongomana no hunguta vukhumbheki byi va byintsongo, ku antswisa tinhlayo to gweviwa no hunguta nkarhi wo hetisisa milandzu.
- Khuseleka One-Stop Centres
- Tisenthara leti ti nyika vukorhokeri eka vakhumbheki hi madzolonga va vavasati na vana ku fana na nhchavelelo eka ku karhatuka, na nseketelo wa mihleketu-mahanyelo, nhletelo wa swa rihanyo, vukorhokeri bya maphorisa, mpfuneto wa swa nawu, vukorhokeri bya vutshamo ku hlaya swi tsongos.
- Tiyuniti ta Madzolonga ya le Mindyangwini ta SAPS, Nsirhelelo wa Vana na Milandzu ya swa le Masangwini (FCS). Tiyuniti ta FCS ti lwa na milandzu ya swa le masangwini eka vana, milandzu ley iha kongomisiwa eka munhu (lahu ndyangu wu khumbheka), ku susiwa swi nga ri enawini ka vana lava nga ehansi ka malembe ya 12 na milandzu ley iha vangiwaka hi vuhangalasi bya mahungu ya xitironiki.

**Ku pfuneka bela riqingho eka: Yimiso wa Vugevenga wa SAPS: 08600 10 111
kumbe Senthara ya Ndzeriso ya Ndzwulo ya Nhluvukiso wa vanhu: 0800 428 428**

Loko ku ve wa xanisiwa u na mfanelo yo endla xikombelo xa xileriso xa nsirhelelo eka xitichi xa maphorisa xa le kusuh na wena kumbe ehubyeni ya majisitarata kumbe u mangala nandzu exitichini xa maphorisa no endla xikombelo xa xileriso xa nsirhelelo. Xileriso xa nsirhelelo xa le ndyangwini i papila leri humesiwaka hi huvo, leri sirhelelaka muxanisiwa eka muxanisiwa.

UKUMANJHANIXILERISOXANSIRHELELO

HI KU YA HI NAWU WA MADZOLONGA YA LE NDYANGWINI, 1998 (NAWU WA VU 116 WA 1998)

Xana i mani a nga endlaka xikombelo xa xileriso xa nsirhelelo?	Nawu 2; Xitiviso eka muhehli eka nandzu wa madzolonga ya le ndyangwini.	Xana leswaku muhehli u ta xaniseka swi nga fanelangi loko ku nga tirhansi na xikombelo hi nkarhi wolowo. Xiyenge 4(5)	xo sungula kumbe loko muhehliwa a nga vonaki eka siku ro vuya hi rona leri nga vekiwa eka xitiviso loko xileriso xa nsirhelelo xo sungula xi nyikiwa. Xiyenge 6(2) Loko muhehliwa a vonaka hi siku ro vuya hi rona leri nga vekiwa eka xileriso xa nsirhelelo xo sungula kumbe eka xitiviso no ala ku nyikiwa ka xileriso xa nsirhelelo, huvo yi ta ya emahlweni yi yingisela mhaka. Xileriso xa nsirhelelo lexinga humesiwa hi huvo xi fanele xi va eka eka fomo leyi nga hlawuriwa ku nga va hi ku ya hi Fomo 6 Nawu 8; kumbe Fomo 7 Nawu 8.
Xana ku humeleta yini loko huvo yi nga humesi xileriso xa nsirhelelo xo sungula?	Xiyenge 5(4) Huvo yi fanele ku lerisa matsalani wa huvo ku kuma tikopi leti nga hlambanyiwa ta xikombelo na tin'wana to seketedela leti faneleku nyikiwa muhehliwa hi maendlelo lawa ya nga fanelu kun'we na xitiviso lexi nga hi ndlela leyi nga hlawuriwa [Fomo 5 Nawu 7]; Muhehliwa a nga beriwi riqingho ku komba xivangelo xa leswaku hikokwalaho ka yini xileriso xa nsirhelelo xi nga humesiwi.	Xana ku humeleta yini loko huvo yi nga humesi xileriso xa nsirhelelo xo sungula?	Xiyenge 5(4) Huvo yi fanele ku lerisa matsalani wa huvo ku kuma tikopi leti nga hlambanyiwa ta xikombelo na tin'wana to seketedela leti faneleku nyikiwa muhehliwa hi maendlelo lawa ya nga fanelu kun'we na xitiviso lexi nga hi ndlela leyi nga hlawuriwa [Fomo 5 Nawu 7]; Muhehliwa a nga beriwi riqingho ku komba xivangelo xa leswaku hikokwalaho ka yini xileriso xa nsirhelelo xi nga humesiwi.
Xana ku humeleta yini loko xileriso xa nsirhelelo xi humesiwa?	Xiyenge 6(6) Matsalana wa huvo u fanele ku yisa tikopi leti nga hlambanyiwa ta xikombelo na xilero xa nsirhelelo na xilero xa khoma exitichini xa maphorisa lexi muhehli a nga langha xona.	Ku nyikiwa xileriso xo khomia	Xiyenge 8 (1)(a) Xileriso xo khoma xi fanele ku pasisiwa no nyikiwa hi ku ya hi Fomo 8 Nawu 9. Loko huvo yi nyika xileriso xa nsirhelelo huvo yi fanele ku endla xileriso xo pasisiwa ku nyikiwa ka xileriso xo khoma. Ku tirhisiwa ka xileriso xo khoma ku nga yimisiwa loko ku landzeleriwi miyiriso, milawu na swiboho kumbe xileriso lexi nga humesiwa hi huvo.
Ku nyikiwa xileriso xa nsirhelelo xo heteleta	Xiyenge 6(1) Xileriso xa nsirhelelo xo heteleta xi ta nyikiwa loko muhehliwa a nga vonaki eka siku ro vuya hi rona leri nga vekiwa eka xileriso xa nsirhelelo	Ku nyikiwa xileriso xa nsirhelelo xo heteleta	Xiyenge 6(1) Xileriso xa nsirhelelo xo heteleta xi ta nyikiwa loko muhehliwa a nga vonaki eka siku ro vuya hi rona leri nga vekiwa eka xileriso xa nsirhelelo